

Manga Kaazi Nami

doro ka

Bukidnon

Minamara

MANGA KAAZI NAMI DORO KA BUKIDNON

Our Experiences in Bukidnon

Articles by:

Daylinda Inaw

Flora Bago

Illustrations by:

Lodrita Ondora

Summer Institute of Linguistics- Philippines, Inc.

Translators

1974

Publishers

Published

in cooperation with
Bureau of Public Schools
and
Institute of National Language
of the
Department of Education and Culture
Manila, Philippines

874-210

Printed in the Philippines

FOREWORD

Some of the glory of the Philippines lies in the beautiful variety of people and languages within its coasts. It is to the great credit of the national leadership over the years that no attempt has been made to destroy this national heritage. The goal has been instead to preserve its integrity and dignity while building on this strong foundation a lasting superstructure of national language and culture.

The present book is one of many designed for this purpose. It recognizes the pedagogical importance of dividing literacy and second-language learning into two steps--literacy being the first. When a student has learned to read the language he understands best, the resulting satisfaction in his accomplishment gives the drive and confidence he needs to learn the national language. His ability to read, furthermore, is the indispensable tool for the study this program will require.

The Department of Education and Culture of the Philippines is proud to present this latest volume in a nationwide series designed to teach the national language through literacy in the vernaculars. It will strengthen both the parts of the nation and the whole.

Juan L. Manuel
Secretary

FOREWORD

One of the noble aims of Education is to equip every citizen to participate meaningfully in his society and to share in shaping the destiny of his country. Providing literacy instruction in each man's vernacular is a basic step in realizing this goal. To promote this purpose the Summer Institute of Linguistics works in agreement with and under the auspices of the Department of Education and "Culturero" in the preparation of instructional and supplementary reading materials for the various Cultural Minorities of our country.

The Bureau of Public Schools takes pleasure, therefore, in presenting this volume of literacy material which is part of its list of approved supplementary reading materials prepared for use by the Public School in the areas using the vernacular of these materials.

LICERIA BRILLANTES SORIANO
Director of Public Schools

PREFACE

This book of personal experiences was written by Daylinda Inaw, Flora Bago and Lodrita Ondora during their participation in a Writer's Workshop sponsored by the Summer Institute of Linguistics held in August, 1974 at Nasuli, Bukidnon, headquarters of the Summer Institute of Linguistics.

It is hoped that this book will help speakers of Minamanwa achieve skills of literacy and communication in their own dialect which will help them easily achieve the same skills in Pilipino.

These stories were translated into Pilipino by Edith Guitilen of the Institute of National Language. The Pilipino is included in order to help teachers and students in their program of bilingual education.

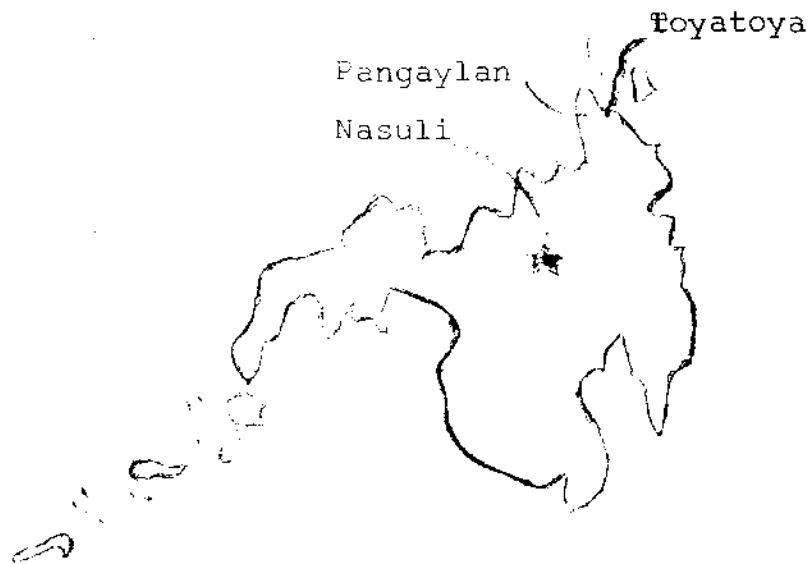
PAKAHAGDAM

Ini nga basahen insoyat para ka manga batan-en daw manga malaas nga maaḡak magbasa ka Minamanwa. Kon mahagdam di gazed ya magbasahay ka Minamanwa mahagdam disab iza pagbasa ka Pilipino.

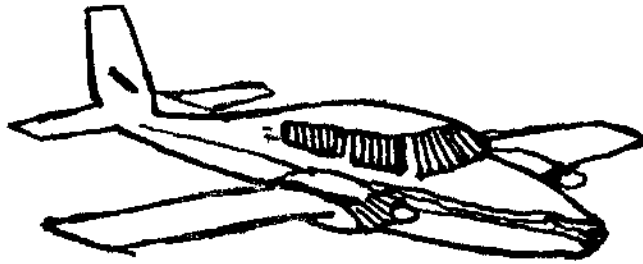
Ya manga panan-og insoyat na manga taga-Pangaylan, Santiago, Agusan del Norte daw taga-Coyatoya, Claver, Surigao del Norte. Inhinang ini nga basahen doru ka Nasuli, Bukidnon nga ani say tiponanan na Summer Institute of Linguistics.

CONTENTS

Ya Pagpanaw O Ngaro ka Nasuli	1
Ya Pagsakay ka Tarak ngaro ka Bolosan . .	5
Ya Pag-oli Nami Garing ka Bolosan . . .	7
Ya Iskoylahan nga Nakitan O	9
Ya Dang Kawa nga Dakola	11
Ya Manga Liwaan ka Mountain View . .	13
Ya Inggaringan na Goma	15
Ya Manga Ospital ka Malaybalay	18
Ya Koniho	22
Ya Bangko	25

M I N D A N A O

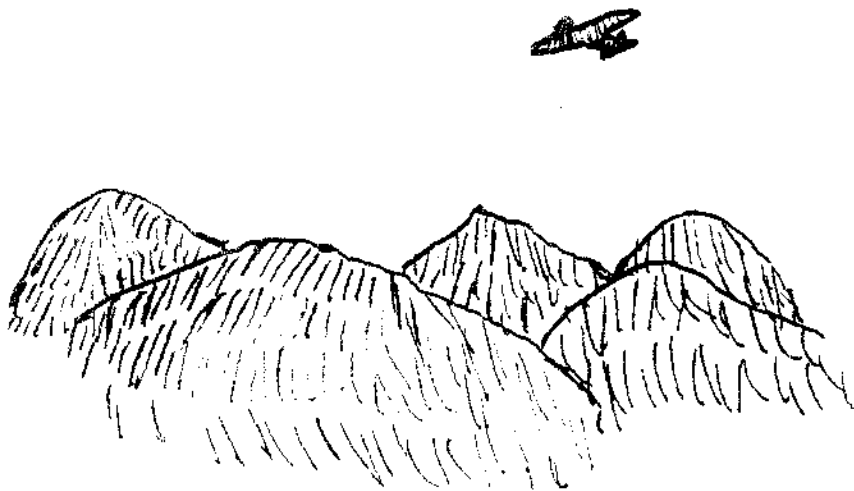

Ya Pagpanaw O Ngaro Ka Nasuli

Na, Pagkahagdam ka nao baza nga antabang hao paghinang ka libro nga Minamanwa, naazak gazed hao pag-iba kan Mana Lilia hasta ya manga taga-Pangaylan doro ka Nasuli. Minpanaw hao dini ka Dao. Ya pagdateng o bali ka Kapangdan, largo ka kami pagkaro ka Claver. Doro di kami si Mana Lilia magkolang. Pagkaaldaw disab kami manakay ka zip ngaro ka Surigao. Doro di

kami mani-odto. Opat nga kahabzen nami dizan ka Surigao. Ya ikalimang aldaw ani ka ya pinanawan nami ngaro ka Pangaylan. Isang ka kahabzen isab nami doru ka lagkaw na manga iba nami. Kamhan, ka maaldawan pen nangimata di kaming tanan kay namahaw kami pagsazo. Basta nga namawa minpanaw dazon kami ngandilod ka longkod. Magabotho kami ka karsada magalabay ya zip. Iza koman kamaza ni Mana Helen ya zip. Kamhan pagpakahambaw nami minsakay dazon kaming dowo ni Mana Helen ngaro ka tagpakanan na idro. Siran nga mahori limang ka tao. Siran nga limang ka kaibanan nao nagkatinhos ya pagsakay ka zip. Ya minsonod kanami pagdateng doru ka tagpakanan ka idro si Mana Lilia daw si Daylinda daw si Lodrita. Ya ani koman nga mindateng si

Mana Jeanne daw ina ni Lodrita. Nagatagad naa kami dizan ka tagpakanan na idro. Pagseleng nao ka idro nga nagalepad ka aro pen singed ka tabanog ya pagseleng o. Pagdateng naó ka idro nahaldek hao. Pagsakay di nao ka idro ya kanaong henahena singed ka nagsakay hao ka tarak. Kamhan, ya kanaong hawak inbaksan na kordoban hasta may inpasalobabat pen ka kanaong debdeb. Magazen gazed

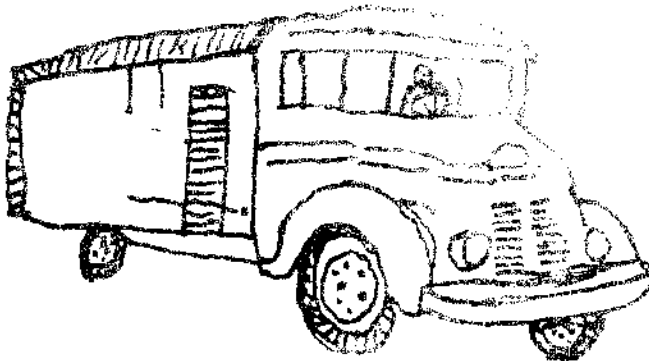
sakzan kay mataaed ya makitan nao nga manga bobong. Kamhan ya pagseleng nao ka manga tao baba ka lopa singed ka geramay pen siran nga bata hasta ya manga tarak isab singed koman ka manga bao baba ka lopa. Ya manga nizog singed ka izang iza pen maglo-to ya pagseleng nao. May longsod pen isab nga garabing ka dakola. Basta kay ya manga sapa na nakitan nao nagalikoliko hasta ya manga karsada isab nagalikoliko ka kabanwahan.

Kamhan, ya kanaong talinga sagin nabengel silaong nao kon diri di hao makabati. Ambaza kay pagkawas ka nao nawara sa.

Pagsakay ka Tarak Ngaro ka Bolosan

Pagkaro nao ka bolosan doro ka Bukidnon mataed ya manga iba nao nga minsakay ka tarak. Basta kay sirado gazed ya tarak nga insakzan nami. Nag-atobang kami ka paglo-to ka seled na tarak kay ya tarak singed ka zip nga dakola. Kamhan ya dowang ka tao nga amaama dizan magalo-to ka bangko nga geramay. Napolo may lima kami ka likod na tarak. Ya manga amaama ani mataed. Ya manga babazi geramay ka. Ya kanaming hagdang pagpanik ka tarak ani ya bangko. Malised gazed pagpanik ka tarak kon wara ya bangko kay ataas itonho. Malised ya karsada ngaro ka bolosan kay naanas ya dowang ka kilid na karsada. Minkawas kami kay basi maholog ya tarak. Wahaldek gazed hao. Minsakay disab kami pagkahilabay ka

inanasan. Ani gazed ini ya kanaming kaazi
doro ka pagkaro nao ka bolosan ka
Bukidnon. Aldaw ka Martis ya kanaming
pagkaro pitsa sayis ka Agosto. Waga-
piknik kami doro. Ya kanaming panaw
isang ka oras may zis minotos sekay ka
tarak garing ka Nasuli na ani say
inhel-an nami.

Ya Pag-oli Nami Garing ka Bolosan

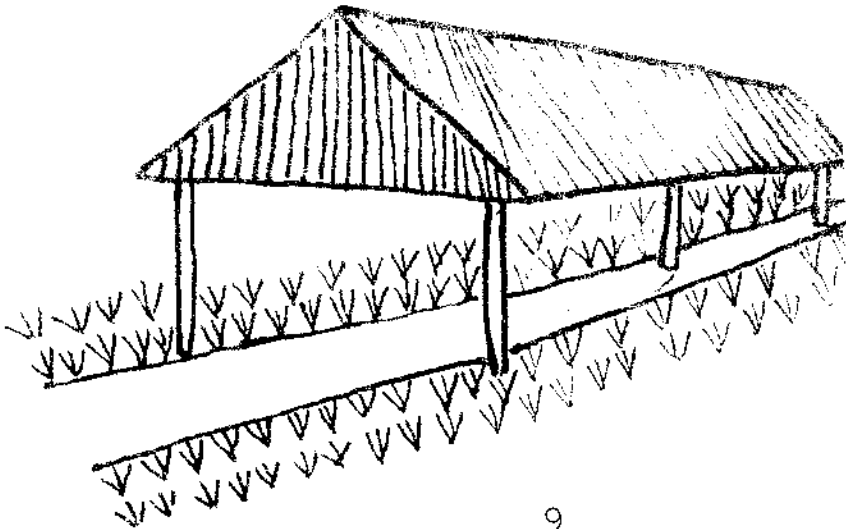
Wani ini ya kaazi nao pag-oli nao daw ya kanaong manga azok garing ka bolosan na Mountain View. Minkaro kami dpro kay nagapiknik kami. Dizan ka pagsakay mataed ya manga iba nao. Na, arang gazed ka heet hasta malised isab ya lo-toan kay pag-oli nami mataed di ya manga tao. Manga napolo may pito kami nga minsakay ka likod na tarak. Minsakit ya olo nao kay ya insakzen nao magabendakbendak ka dalan. Ya dalan mataed ya manga rongag. Piro bisan minsakit ya olo nao pirmi gihapon hao ankatawa kay ya manga panan-ogon na manga amaama katawhanan gazed. Nalingaw hao ka pagseleng nao ka manga bobong daw manga kalasing liwaan. Magazen gazed hasta mataed ya manga nakitan nao nga manga boyak

nga kalasi. Ya tobo disab manga ataas
gazed.

Na, ya hapit di kami ka Nasuli,
ka dizan pen kami ka Bangkok, naga-
heneng pen ya insakzan nao. Nagapa-
nengteng isab hao ka manga baligza kon
ono ya kalasi. Kamhan nakakita hao ka
saging. Minpalit dazon hao kay naazak
hao ka saging.

Ya Iskoylahan Nga Nakitan O

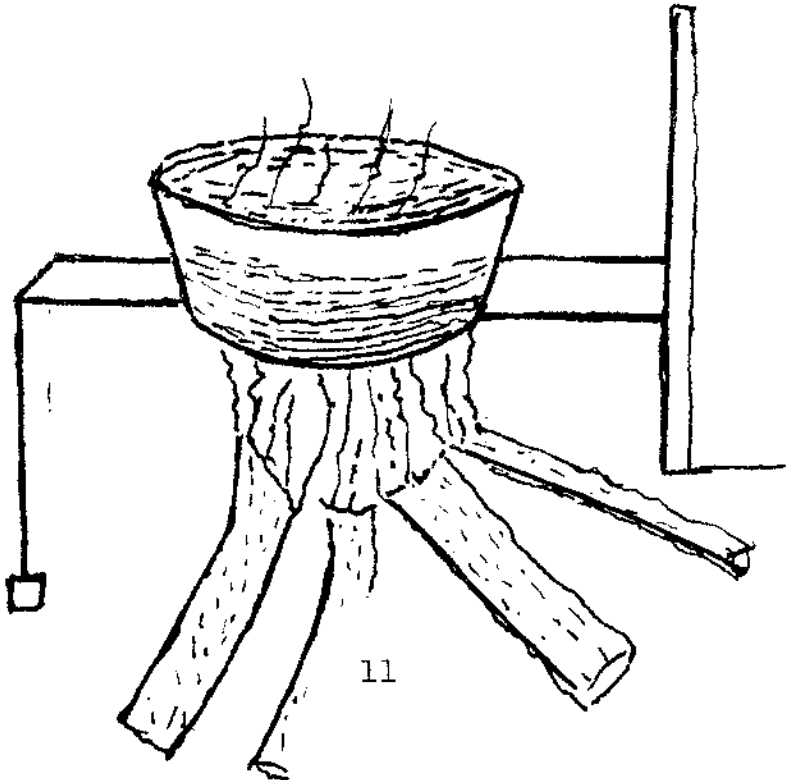
Mataed gazed ya manga harominta nga natengtengan nao ka pagsoroy soroy nao dorok ka iskoylahan ka Mountain View. Ya mahon-a naong nakitan ya iskoylahan nga dakolagazed. Kamhan deket ya manga libro nga kalasi ya manga hapin. Natengtengan nao nga ya seled mataaed. Na, basi ya wara pen mahagdam dorok malaag gazed kay magaliko-liko gazed ya azihanan.

Kamhan, pagpanawpanaw nao ka
dalan nabereng gazed hao kay ya dalan may
manga ogdok hasta in-atepan. Ay na!
nakalaong hao ka kanaong henahena nga
"ono sa inihe nga ka lain pen sa."
Agon dakola ya kabereang nao. Na
ambaza kay in-atepan ya dalan kay
dazaw diri mabasa ya manga iskoyla
ka cran nga pirti

Ya Dang Kawa nga Dakola

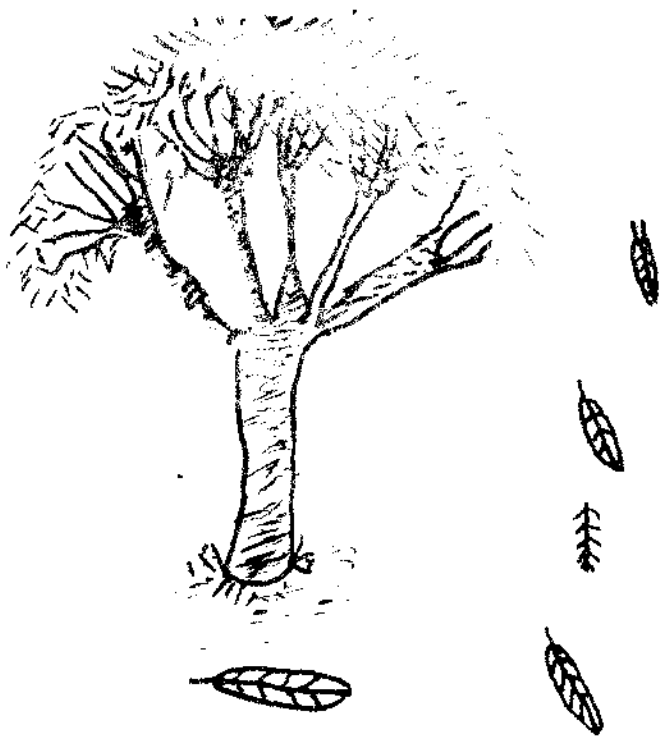
Ya pagkaro nao ka Mountain view may iskoylahan nga dang dakola gazed. Minsoroy-soroy hao doro hasta nakapasinged hao ngaro ka loto-anan. Nagakabereng gazed hao kay sokad wara pen nao makiti ya dang kawa nga dakola gazed. Ya leen maizang kawa isang ka sako may tenga nga begas homay nga kaisa ka

kon sen-aden. Ya angkaen nga manga tao
hapit maglibo. Na, ya porma ka pagsen-ad
ka kawa singed ka koprasan nga daked ya
saleg piro izahe nga imbetangan ka kawa
ya saleg siminto. Ya saleg inrongagan
ya tenga kamhan dizan ibetang ya dang
dakola nga kawa, Na, kon haringan izahe
singed ka pagharingan ka kopras.

Ya Manga Liwaan ka Mountain View

Ya manga liwaan nga nakitan nao daked
ka Mountain View doru ka Bukidnon kalasi
gazed. May manga liwaan nga mapino ya
dahon daw may malapad nga dahon. May nakitan

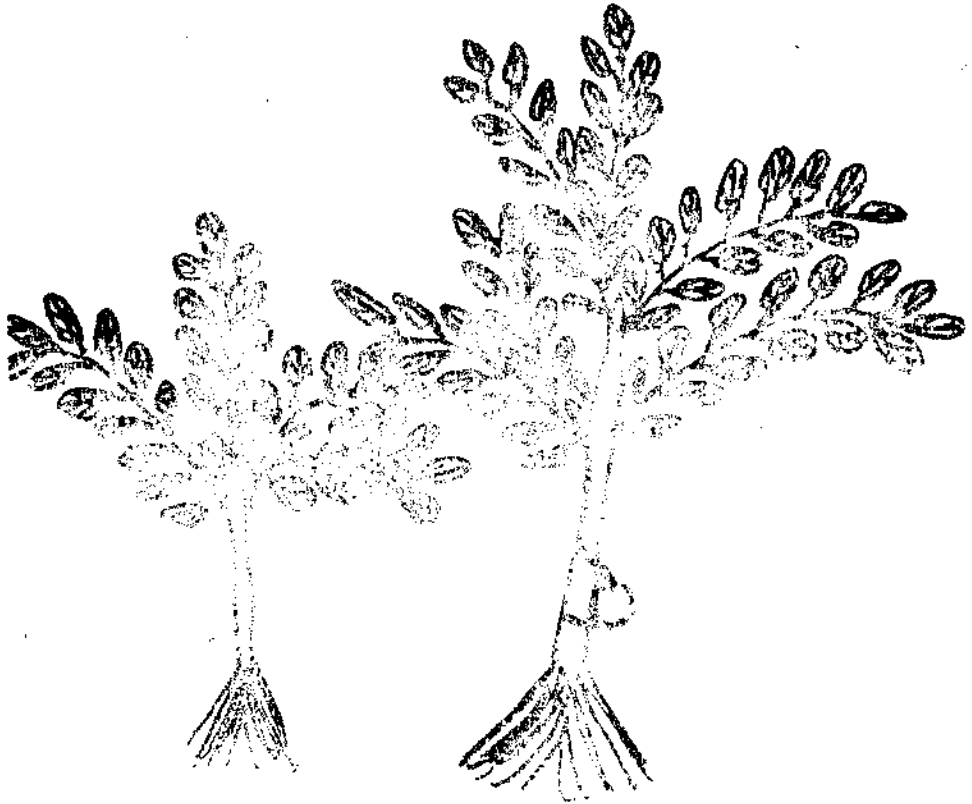
naong liwaan nga mararag ya toong
boyak. May liwaan isab nga mapoti
ya toong boyak. Magazen gazed pag-
selengan ya manga liwaan kay libot
gazed ka boyak. May manga liwaan nga
epeng ya hopaw kay waray minlabaw nga
bisan isa ka dahon. Nabereng hao kitonho.
Ambaza kay ginontingan ka. May liwaan nga
ya dahon singed ka dahon na hemanden ya
kanaong pagseleng ka aro pen hao. Ambaza
kay pag-arani nao diri sa kay lain ka sa
baza. Magazen gazed pagselengan ya manga
liwaan doro ka Bukidnon.

Ya Inggaringan na Goma

Ampanan-og hao ka goma nga kanaong nakita dorong ka Muswan, Bukidnon. Ya garingan baza na goma, itong magahinangen nga manga sinilas daw manga ligid, tagek na liwaan baza iton. Ambonga, kamhan ya liso ani ya ipegas. Na, isahay itong pinegas garing ka liso dirindi anhatag ka dakola nga tagek. Piro kon ani itanem ya salingsing nga garing ka parot nga ingkawa ka isang madazaw nga liwaan daw inbetang ka lawas na dakola ding similya, dakola gazed ya tagek. Ining pagpatobo ka salingsing in-ngaranan ka Ininglis nga budding. Kon gusto kamo mahagdam kon ono ya budding ampangotana lamang kamo ka manga tao nga nahagdam kitonho.

Pagdateng na enem nga ka toig kondiri

walo nga ka toig keteb ka pagtanem, na
mahimo di nga makawa ya tagek. Kon
kaw-en di ya tagek badlitan ya parot

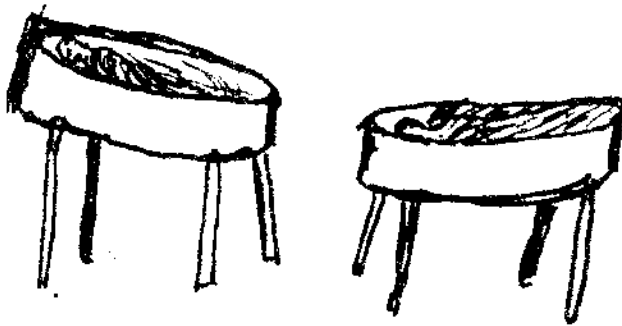
dizan ka kapon-an na liwaan. Pinahiwi ya paglehid na parot. Hinangan disab ka gezamay na azihanan garing ka lawas na liwaan ngaro ka loho na ani say saledanan ka tagek. Pagtahay na tagek dizan ka loho kaw-en dazon daw itipon ka manga ibang tagek garing ka ibang manga liwaan.

Fagkapondo ka na manga tahay nga tagek ibaligza di doru ka Kotabato. Mahal gazed itong tagek na liwaan nga goma kay mataed ya manga betang na mahinang garing kitónho.

ka Langa Ospital Doro ka Malaybalay

Pagkaro nao ka Malaybalay, Bukidnon, iba ka marga taga-Nasuli minlargo kami ka ospital. Dowang ka ospital ya insorozan nami. Pagdateng nami doro ka ospital minsimba haa kami. Kamhan minpanik kami ka ospital nga halo-ag gazed. Izang ospital matced ya manga kowarto nga lain-lain ya mangsterabaho. May kowarto para ka listahanan na manga ngaran. May kowarto nga sik-apanan ka masakit daw may indiksworan. May kowarto nga bazadanan ka kowarta daw may palitanan ka manga midisina. May kowarto para ka magapansimintohon ya paa na manga piang. Nakitan disab nami ya lo-toanan kon may bognotan ka ngipen. May May kowarto nga X-Rayhan kon may ampa-X-Ray

anhobo kay basi may botonis ka bado na basi
ani long-on nga sakit doru ka pilm. .
Firo pabadoon ka ka ipabado na nars. Pag-
kahoman pag-X-Ray hoboon ya ipabado na nars.
Minkaro kami ka kowarto na manga masakiten
nga amaana. May bentaganan isab para ka
piang nga diri makapanaw. Kon anbentag
binitay ya paa. Ya manga masakiten nga
manga babazi may kowarto disab. Pagkahoman,
paglingi nao ka isang ka kowarto nga ispiho

ya dingding waton ya bag-o nga inanak nga
impabentag nga towad ya olo. May tolo
isab nga wara towada ya olo. Opat nga
bolos ya bata nga impabentag. Ya isa in-
towad kay dazaw ya kinaen na bata ka
dalem pen ka tina-i na ina anlogwa. Doro
disab kami ka kowarto na may masakiten
nga ingkaw-an ka dogo piro diri kon
dakola ya kaw-en, gezamay ka lanang. Na,
doro ka kowarto na magsusihay ka dogo
may tengtengan ka kagaw nga ispiho
para makalaro ya kagaw. Ya ngaran
kitonho maykoroskop. Na, doro ka kowarto
nga operahanan waton isab ka isang lozo
ya anakanan. Ya pagsoroyoroy nami wara ya
manga in-operahan daw ya min-anak.

Na, izang ospital nga pirimiro nami
nga insorozan may bazad hasta kinahanglan

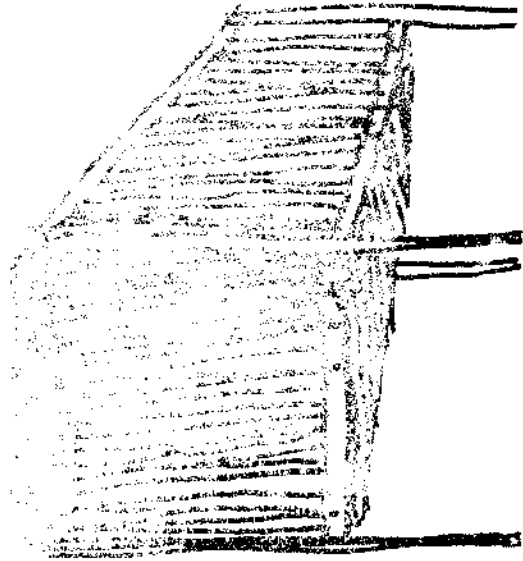
nga ansimba naa daw ankawa ka nomiro ayha magpa-iksamin ka doktor. Ya ikadowang ospital nga insorozan nami waray bazad kay kanang gobirno sa nga ospital. Kon may ampadoktor ampalista lamang ka ngaran daw inhel-an. Ya ospital na gobirno ampakaen ka manga masakiten. Ya diri kon masakiten ampalit ka lamang ka makaen. Kamhan ya manga doktor daw nars ya gobirno ani ansohildo.

Ya Koniho

Wani ya panan-og ka koniho nga nakitan
nao doro ka Nasuli. Ya Koniho ka kanaong
pagseleng ka iton singed ka boot piro
dakola iton singed ka dakola ka piya. Ya
pagkaen na koniho manga parot na mangga,
parot na kapaza daw manga sagbet nga ma-
tahay. Kon ampakaen ka koniho diri
paglakipan ka manga laza nga sagbet kay
madali ka nga masakit. Kon magpainem
ka sapa hogasan ga,ed pagdazaw ya sodlanan.

Ya hela na koniho singed ka lalagkaway
ka kanang manga maimpis daw libot ka bong-
bong nga alambaring. Isahay isab libot
ka alambri.

Kon ihawen ya koniho towaden daw
bonalan ya toong olo. Kamhan bon-on ya lieg
dazaw tomoro ya dogo. Anitan dazen iton

hasta hinazen ya pag-anit. Betangan naa ka midisina ya anit ani pen mahinang ka bisan ono. Ya anit na koniho hinangen ka manga pitaka, kalo, daw kowilyo na bado. Kon ibetang ka kowilyo na bado magazen gazed gamiton ya bado kon matignaw kay ya anit nagahatag ka kapasos.

Ya karni na koniho singed ka manok.
Ya kanaong pagkaen magazen gazed.

Ya Bangko

Ya bangko doro ka Malaybalay madazaw gazed kay dogay di izang bangko wara gazed ya makaseled nga manga kawatan. Izang bangko inhinang ka 1857. Dogay di gazed kay ya pano-igen naizang bangko 123 di nga ka toig. Kamhan don magbetang ka kowarta ka bangko mahimo ya zis pisos. Kinahanglan gazed nga magpirma ka ngaran kon anbetang ka bangko. Na, kon makatigom di ka bangko madazaw gazed kay ya kowarta na inbetang ka bangko antobo. Piro kon dizan ka lagkaw magtigom ka kowarta diri an-oswag kay kon may an-otang dali ka ya pagkawa kay waton ka sa ka lagkaw. Madazaw isab baza magbetang ka bangko kay diri makawat. ya kanmong kowarta. Diri isab iton magasto ka bisan ono lamang. Piro kon ibetang ya

kowarta ka alkanisya horoton ka pagkawa.
Wara di ya mabilin nga kowarta. Agon
baza nga intokod ya manga bangko kay
dazaw may antigom daw anbeles ka kowarta.
Hasta ani ya makapaoswag ka panginabohi
na manga tao.

P i l i p i n o

Kon magbasa ka Pilipino timan-an lamang
nga ya paglitok ka litra nga u ani ka o
hasta ya e ani ka i.

Ang Pagpunta ko sa Nasuli

Nang malaman kong ako'y tutulong sa paggawa ng mga aklat sa Mamanwa, gusto kong sumama kay ate Lilia at sa mga taga-Pangaylan sa Nasuli. Umalis ako sa Dao at pagdating ko sa Capangdannagtuloy kami agad sa Claver. Doon kami natulog ni ate Lilia. Kinabukasan, sumakay kami sa jeep papuntang Surigao. Doon kami nananghalian at nagpalipas ng apat na gabi. Sa ikalimang araw nagtuloy kami sa Pangaylan. Nagpalipas din kami ng isang gabi doon sa buhay ng aming makakasama. Kinabukasan maaga kaming nagising at nag-agahan. Nang sumikat na ang araw nagpunta kami sa bayan. Pagdating namin sa kalsada may dumaan na jeep. Kumaway si ate Helen at ito'y huminto. Sumakay kami agad ni ate Helen. Pinapunta namin ito sa paliparan ng eroplano. Naiwan ang lima. Ngunit hindi rin nakasakay ang limang ito sa jeep. Ang sumunod lamang sa amin ay sina ate Lilia, Daylinda at Lodrita. Ang huling dumating ay sina ate Jeanne at ang ina ni Lodrita. Hinintay naming lahat ang

pagdating ng eroplano. Maya-maya nakita ko ang eroplanong lumilipad sa di kalayuan na parang isang saranggola. Nang ito'y lumapag ako'y takot na takot. Ngunit nang makasakay na ako parang sumasakay din sa isang trak. May sinturon sa aking baywang at gayon din sa aking dibdib. Masarap ang sumakay sa eroplano sapagkat marami kang nakikita gaya ng mga matataas na bundok. Nang tumingin ako sa baba at nakita ko ang mga tao, para silang maliliit na tao at ang mga trek nama'y parang pagong. Ang lahat ng mga punong niyog ay parang mga punla na bagong tanim. At sabihin ko sa inyo, nakita ko lahat ng mga gubat at mga malaking bayan. Ang mga ilog na aking nakikita ay magandang paliku-liko sa mga bundok, na sumusunod sa pagliko ng mga kalsada. Naramdaman kong sumasakit ang aking tainga. Sa pakiramdam ko'y para akong nabingi. Ngunit nang makalabas kami sa eroplano nawala rin ito.

Sumakay kami sa Trak Papunta sa Talon

Nang kami'y namasyal sa isang talon sa Bukidnon, marami kaming sumakay sa trak. Punong-puno ang trak. Magkakaharap kami sa pag-upo na parang isang malaking jeep. Dalawang mama ang nakaupo sa bangko sa gitna. Labin-lima kaming nakaupo sa likod. Mas marami ang mga lalaki kay sa mga babae. Tuwing aakyat kami sa trak kailangang may bangko. Mahirap sa mga babae lalo kung wala itong bangko gawa ng mataas masyado ang trak. Ang daan papunta sa talon ay napakahirap. Maraming lupa ang gumuho sa magkabilang tabi ng kalsada. Sa ibang lugar minabuti naming bumaba dahil natatakot kaming baka ito mahulog. Ako'y talagang takot na takot. Saka na lang kami sasakay uli pagka nakatawid na ito sa lugar na nakakatakot at makikipot.

Ito ang aking mga karanasan noong pumunta ako sa talon sa Bukidnon. Pumunta kami don noong ika-6 ng Agosto, 1974, upang mamasyal at magpiknik. Ang biyahe ay isang oras at sampung minuto lamang mula sa Nasuli na tinitirahan namin.

Pagkagaling Namin sa Talon

Ang mga ito-ay-aking karanasan nang manggaling kami sa talon ng Mountain View. Pumunta kami doon para magpiknik. Funong-puno ang trak na sinakyan namin. Siksikan kami. Mahirap makaupo nang mahusay dahil dumami kami lalo nang kami'y pauwi na. Labimpito ang nasa likod, kaya mahirap makaupo. Sumakit pati ang aking ulo sapagkat masyadong baku-bako ang daan. Ngunit kahit sumasakit ang aking ulo tawa pa rin ako nang tawa dahil nakakatawa ang mga kuwento ng mga lalaki. Nagandahan pati ako sa mga paligid at nasisiyahan ako sa mga tanawin sa bundok at ang mga kahoy. Maraming klase ng bulaklak ang aking nakita. Napakaraming tubo sa daan at ang mga ito'y matataas. Nang malapit na kami sa Nasuli huminto ang aming sasakyan sa Bancod. Namasyal kami at ako'y tumingin sa iba't ibang klase ng paninda. Bumili ako ng saging sapagkat gustong-gusto ko ang saging.

-Ang Paaralang Nakita Ko

Maraming bagay ang aking nakita nang ako'y mamasyal sa paaralan ng Mountain View. Unang-una nakita ko ang napakalaking gusali ng paaralan. Pagkatapos nakita ko ang napakaraming aklat na may iba't ibang kulay ng takip. Ang paaralan ay may maraming silid kaya't kung bago ka lang doon tiyak na mawala ka, gawa rin ng paikot-ikot na daan. Ang labis kong pinagtakhan ay ang maraming poste sa dinadaan ko at ang daan na ito'y may bubong. "Aba", ang sabi ko sa aking sarili. "Ibang-iba ang daang ito." Maya-maya nalaman kong kaya pala may bubong ang dinadaan para sa ganoon ay hindi mababasa ang mga nag-aaral kung sila'y naglalakad lalo na't kung malakas ang ulan.

Ang Kawaling Napakalaki

Isang malaking paaralan ang aking pinuntahan sa Mountain View. Pinasyal ko ang buong paaralan hanggang sa makarating ako sa kanilang kusina. Mayroon akong nakita dito na labis kong pinagtakhan dahil sa buong buhay ko'y ngayon lang akong nakakita ng ganito. Ito'y isang napakalaking kawali. Fuweding maluto dito ang isa't kalahating sako ng bigas na para sa pagkain ng mahigit na isanglibong mag-aaral. Ang paraan ng pagluto sa kawaling ito ay gaya ng pagluto ng kopra. Ang kawali ay nasa sementado at mataas-taas na lupa sa loob ng kusina. Pagkatapos may butas dito na siyang pinaglalaman ng panggatong sa labas. Ang paggawa ng apoy ay parehong-pareho sa paraan ng pagluto ng kopra.

Ang mga Punong Kahoy sa Mountain View

Ang mga punongkahoy sa Mountain View sa Bukidnon ay iba't ibang klase. May mga kahoy na maliliit ang dahon at mayroon ding kahoy na malalapad ang dahon. May mga kahoy na namulaklak ng puro pula at mayroon din iba na namulaklak ng puro puti. Kasiya-siyang tingnan ang mga ito dahil punong-puno ng mga bulaklak. May mga kahoy na pantay ang pagkagupit sa tuktuk na aking talagang pinagtakhan. Maya-maya, nalaman ko na ito pala'y palagi nilang ginugupitan. May ibang kahoy dito na ang dahon ay kapareho ng hemanden kung nakikita mo sa malayo ngunit kung lalapit ka makikita mong ito'y hindi hemanden. Talagang magaganda ang mga kahoy sa Bukidnon.

Ang Pinanggagalingan ng Goma

Ikukuwento ko sa inyo ang tungkol sa puno ng goma na nakita ko sa Musuan, Bukidnon. Ang pinanggagalingan pala ng goma, na ginagawa nilang tsinilas at gulong ng mga sasakyan ay sa dagta ng puno. Namumunga ang punongkahoy na ito at ito ang itinatanim. Pero kapag buto ang itinanim hindi ito nagbibigay ng maraming dagta. Mas mabuti kung ang pagtanim ay sa pamamagitan ng tinatawag na bading. Ito'y sa pamamagitan ng supang na ikakabit sa puno ng isang punla at kapag tumubo ito magkakaroon ka ng bagong tanim. Sa wikang Ingles ito ay tinatawag na budding. Kung gusto ninyong malaman kung ano ang ibig sabihin ng budding magtanong lamang kayo sa mga nakakaalam nito.

Pagkatapos ng anim o pitong taon mula sa pagtatanim ng punong goma puwede na itong makunan ng dagta. Sa pagkuha ng dagta hiwain ang balat ng puno. Ang paghiwa ay pahapay. Sa pamamagitan ng hiniwang ito ay

lalabas ang dagta at tutulo sa baong naka-
kabit sa puno. Pagkatapos, kukunin ang
dagtang ito at pagsasama-samahin ang dagtang
nakuha sa ibang puno.

Kapag natuyo na lahat ang naipong dagta
ipagbibili na ngayon ito sa Cotabato.
Napakamahal ang dagta ng punonggoma dahil
maraming bagay ang nayayari sa pamamagitan
nito.

Ang Mga Ospital sa Malaybalay

Yang kami'y pumunta sa Malaybalay, Bukidnon, kaming magkakasama sa Nasuli, tumuloy kami agad sa isang ospital. Dala-wang ospital ang dinalaw namin. Pag-dating namin sa unang ospital nagsimba muna kami. Pagkatapos, pumasok kami sa loob. Ito'y napakalaki. Pinuntahan namin ang lahat ng mga silid. May mga silid para sa iba't ibang uri ng sakit at gawain. May silid na pinaglilistahan nila ng mga pangalan. Mayroong silid para sa doktor kung siya'y magsusuri ng sakit at mayroon ding silid para sa mga taong iiniksiyunan. May silid na pagbabayayaran at silid na pinagbibilhan ng lahat ng kailangang gamot. May silid na pinagdadalhan sa mga pilay kung kailangang sementuhin ito. Nakita namin dito ang upuang ginagamit kung magpapagamot ng ngipin. May silid din para sa X-ray. Kung may mai-x-ray kailangang maghubad ito dahil kung may mga butones siya sa kanyang mga damit baka pagkamalian itong sakit ng pilm sa x-ray. May barong ipasusuot sa kanya ng nars. Pag-

katapos ng x-ray aalisin din ito at muli kang magbibihis. Pinuntahan din namin ang ward ng mga lalaki at nakita namin ang higaan para sa mga pilay. Kung mahihiga ang pilay mayroong pagtataasan ng kanyang paa at ito'y nakabitin. Mayroon ding ward para sa mga babae.

Nang lumington ako nakita ko ang silid na ang dingding ay salamin. Nakita ko doon ang mga bagong-silang na nakahiga at ang ulo'y pababa. Pero may tatlo na ang paghiga ay karaniwan. Ang mga batang pababa ang higa ay sinadya para sa ganoon kapag mayroon siyang kinain nang nasa tiyan pa siya ng kanyang ina ay mailalabas.

Pinuntahan din namin ang silid na pinagkukunan nila ng dugo. Doon sa silid na 'yon mayroon silang kagamitang pinagsusurian nila ng mikrobyo. Ito'y tinatawag na mikroskopyo. Ang silid para sa mga nanganak ay malapit sa silid na pinag-ooperahan. Noong kami'y pumunta doon walang nanganak at wala ring inopera.

Sa unang ospital na dinalaw namin ang mga pasyente ay nagbabayad. Isa pa kailalang kukuha ka muna ng numero bago ka puwedeng tingnan ng doktor. Ang ikalawang ospital na dinalaw namin ay nasa pamamahala ng gobyerno. Hindi nagbabayad ang mga pasyente doon. Sa ospital ding ito, nagbibigay sila ng pagkain sa pasyente. Ang mga empleyado dito ay binabayaran ng gobyerno.

Ang Tungkol sa Bangko

Maganda ang bangko sa Malaybalay, Bukidnon dahil kailanman ay hindi ito pinapasok ng mga masasamang tao. Ito'y ipinatayo noong 1857 pa kaya ito ay luma at 123 na taon. Kung gusto mong magdeposito, puwede kahit sampong piso. Kung gusto mo namang maglabas ng pera na inilagak mo doon puwede kahit anong oras. Mahalagang magparehistro ka bago ka makapagdeposito ng pera sa bangko. Mabuting magkaroon ng pera sa bangko dahil lalaki ito samantalang kung itatago mo ito sa bahay hindi lalaki. Isa pa, kapag may utang sa inyo, madali ang magpautang dahil nasa inyo ang pera. Magaling din kung nasa bangko ang pera dahil hindi ito mananakaw. At hindi rin magagasta sa mga bagay na walang kabuluhan. Kung nakatago sa alkansiya sa bahay maldaling magasta ito. Kaya pinatayo ang bangko ay para sa mga tao kung gusto nilang makapagipon ng pera o di kaya'y gusto nilang makahiram ng pera. Nakakatulong din ito sa ika-unlad ng pamumuhay ng tao. Ang mga ito'y

impormasyong nakuha ko nang magpunta kami
sa bangko kasama ang mga kasamahan ko sa
Nasuli.